

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος . . . . . σελ. γ' - ιβ'

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΗ ΚΑΙ ΦΑΥΛΗ ΠΟΙΟΤΗΣ ΑΥΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

**Γενική ἐπισκόπησις τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν
μικρῶν παιδῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνοπαίδων.**

Ἡ ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαιδεύσει θέσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς τὸ δυσκολώτατον ἡ σύνταξις ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μικροὺς παῖδας. — Ἡ πρὸς τοῦτο προαπαιτούμενη παρασκευή. — Πλημμελεῖς ἀρχαὶ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῶν. — Τὸ ἀφηγητικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν. — Ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγχώνεσις ἀμφοτέρων κατόρθωμα τῆς Μεθοδικῆς. — Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις παντὸς ὑποκένου, ψυχροῦ καὶ βαναύσου κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπικράτησις τῆς εὐγενείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης ψυχολογική. — Ἡ ὑψηλὴ ἀξία καὶ αἱ ποικίλαι περιπέτειαί τῶν τοιούτων βιβλίων. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία μόνον ἀναγνωστικὰ καὶ οὐδὲν πλέον. — Ἡ γλῶσσα καθαρὰ καὶ ὁμαλῆ, ἀπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική. — Τὰ πολυειδῆ πλημμελήματα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα τούτων τὰ ἐν τῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1894 βραβευθέντα τοιαῦτα. — Τὰ ἐπίφορα καὶ τὰ ἐπαινετὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν μαθητευόντων. . . . . σελ. 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**Ἡ φιλοπατρία, ἡ θεοδέβεια καὶ τὰ λοιπὰ
ἠθοποιὰ καὶ ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις
τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.**

(Κριτῶν ψευδολογία)

Ἡ φιλοπατρία ἕξις τις καὶ διάθεσις τῆς ψυχῆς. — Ἡ φιλοπατρία θριγκὸς οὖσα τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου δύναται νὰ ἐδρασθῇ μόνον ἐπὶ ἡθους κεκαθαρμένου ἀπὸ πασῶν τῶν κακιῶν καὶ ἐπὶ προαιρέσεως ἐξηγιασμένης. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν δεόν νὰ προηγῶνται πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ ἔπηται δὲ ἡ φιλο-

E.Γ.Δ. ΕΥΣΚΕΛΗ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πατρία. — Ἡ ἀγοραία καὶ ἀγυρτικὴ τῆς φιλοπατρίας ἀντίληψις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχὴ. — Ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχὴ. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία δέον νὰ διαπνέωνται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ τῆς ἀγνοτάτης θεοσεβείας . . . . . σελ. 45

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν μέροληψία)

Περιπέτεια τῶν μοχθηρῶν καὶ τῶν χρηστῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν χώραις πονηροκρατουμέναις. — Μακρὰν αἰ ἀνορθογραφία, τὰ γλωσσηματα, τὰ βαναυσολογήματα, οἱ βαρβαρισμοί, οἱ σολοικισμοί, οἱ σωρισμοί, ἡ πλημμελής καὶ ἀκανόνιστος στίξις, ἡ ἄτακτος καὶ ἄρρυθμος συναλοιφή τῶν φωνηέντων. — Αἱ ἀνωμαλία: περὶ τοὺς τύπους τοὺς γραμματικούς, περὶ τοὺς σχηματισμοὺς τῶν λέξεων καὶ περὶ τὴν ἑρμηνείαν . . . . . σελ. 60

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Αἱ κακίαι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ἀδικία καὶ μοχθηρία)

Αἱ ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις ὑποδειγματικαὶ λέξεις εἰκᾶται, χυδαῖαι καὶ πολυειδεῖς. — Ἀπουσία συλλαβικῶν εἰδῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. — Παρουσία συλλαβῶν ἀνυπάρχτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. — Πρωθύστερα ἐν τῷ συλλαβισμῷ. — Λέξεις ἀσυνήθεις καὶ γλωσσηματικαὶ καὶ βάρβαροι. — Χυδαιολογία γελοῖως ἀποσεμνυνομένη. — Σωρισμὸς γλωσσικῶν ἰδιωμάτων. — Ἀνορθογραφία. — Προτάσεις ἀπερινόητοι. — Προτάσεις ἀνόητοι καὶ ἀπειροκαλίας μεσταί. — Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον ἐν δυσαναλογίᾳ πρὸς τὸ ἠθοποιόν. — Τὰ ἀναγραφόμενα ἀνακριδῆ, ἀπρεπῆ, ἀπερινόητα, παρένθурсα, σιχαμερά, ἀνάρμοστα ἀντιπαιδαγωγικά . . . . . σελ. 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Τὰ οὐσιωδέστατα στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν.

(Κριτῶν σπάνιος καὶ παράδοξος πονηρία)

Σύνοψις τῶν κακιῶν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τὸ Ἀλφαβητᾶριον καθαρῶς Ἀλφαβητᾶριον· ἡ οἰκονομία αὐτοῦ εὐπαρακολούθητος, λογικὴ καὶ σαφής· ἡ ἠθογραφία δαψιλεστέρα τῆς πραγματογραφίας καὶ φυσιογραφίας. — Ἡ διδακτικὴ ὕλη τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων προσαρμοζομένη ἐκάστοτε πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητευόντων. — Ἡ διάλεκτος καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα. — Ἡ σύνταξις ὀρθὴ καὶ ἄψογος. — Ἡ φράσις σεμνὴ εὐχαρις καὶ εὐτονος. — Ἡ ἑρμηνεία εὐγενής. — Πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις γενναῖα καὶ σπουδῆς ἄξια· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ πᾶσα, τὰ διηγήματα, τὰ ποιήματα, τὸ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον . . . . . σελ. 107

E. Γ. Ζαπτακίου
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Α' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ τέχνη καὶ ἡ μέθοδος τῶν Ἀλφαβηταρίων.

Μόνον τοῦ τύπου στοιχεῖα ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ γένη καὶ εἶδη τῶν συλλαβῶν. — Μόνον λέξεις, οὐδεμίαν συλλαβὴν ἄσημος καὶ ἄλογος ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ ἐν τοῖς πρώτοις μαθήμασι διδαχτέα γράμματα ταχτέα κατὰ τὰς φωνητικὰς αὐτῶν ιδιότητας· ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα λεπτολογία μικρόψυχον καὶ ἀνελεύθερον. — Τὰς λέξεις ταχτέον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου κατὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη τῶν συλλαβῶν, πρῶτον τὰ ἀπλούστερα καὶ εἶτα τὰ συνθετώτερα. — Αἱ περὶ τῆς συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων παντοῖαι θεωρίαι. — Αἱ εἰκόνες περιτταὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς συνήθως. — Τὰ αἰνίγματα ἀπαράδεκτα. — Τὰ παραμύθια ἀπόβλητα. — Αἱ λέξεις ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου πλείονες τῶν φράσεων καὶ προτάσεων . . . . . σελ. 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὸ περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν Ἀλφαβηταρίων.

Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει. — Τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων σπουδαῖον καὶ γενναῖον, τὸ μῆκος αὐτῶν ἀδιάφορον. — Ἡ λογικὴ ἀνάγνωσις ἄσχετος πρὸς τὰ μῆκη καὶ ὕψη τῶν ἀναγινωσκομένων. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν μακρῶν προτάσεων, περιόδων, μύθων καὶ διηγημάτων. — Αἱ παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ἐκλέγεται καὶ κατατάσσεται τὸ περιεχόμενον τοῦτο. — Τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ σύνταξις Ἀλφαβηταρίου ἔργον δυσχερέστατον. — Τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Ἱερά γράμματα σήμερον ἐν Ἑλλάδι. — Τὰ Γερμανικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία. — Πλεονεκτήματα τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Τὸ κακὸν ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τοῦ τιμωρουμένου κακοῦ. — Ἐπίχαρτον τὸ κακὸν τιμωρούμενον. — Τὸ ἐν τοῖς μύθοις πιθανὸν καὶ ἀπίθανον. — Ἡ φιλοστοργία τῶν μητέρων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν ἄλλοθεν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παραλαμβανόμενων. — Παραδείγματα ἀθετήσεως πασῶν τῶν ἀλφαβηταριογραφικῶν ἀρχῶν καὶ παραδείγματα τηρήσεως αὐτῶν. . . . . σελ. 189

Β' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἡ οἰκονομία τοῦ βιβλίου· τάξις καὶ διαίρεσις. — Ἡ εὐρεσις· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ γενναία καὶ σπουδῆς ἀξία. — Ἡ λέξις ὑπτία καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασιν, ὁ λόγος ἀπλοῦς καὶ ἀφελῆς, τὰ κῶλα μικρὰ καὶ κομματικά. — Διηγήματα, Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ Ἐκφράσεις τόπων, πραγμάτων, ζώων καὶ φυτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ περιεχομένου. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῶν σαφῆς καὶ ἐναργῆς. Σαφήνεια. — Συντομία. Τὸ εὖ, τὸ πρέπον, τὸ βέλτιστον πανταχοῦ καὶ πάντοτε· τὸ ξηρόν, τὸ στυγνόν, τὸ βραχὺ οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε. — Χάρις. — Πιθανότης. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῆς γενναίας καὶ σπουδαίας διδακτικῆς ὕλης. — Ἡ πρὸς τοὺς βιγῶντας καὶ πεινῶντας εὐσπλαγχνία· χειμῶν, πένια. — Ἐν πᾶσι τηρητέον τὸν τύπον τῆς συνήθους διαλέκτου. — Τὰ ὀνόματα μῆτε ἀπόρρητα καὶ ἔξω πάτου, μῆτε ἀγοραῖα καὶ καπηλικά. — Ὁμοιότης ἐν τῷ λόγῳ. — Τὸ ἀνάλογον ἐν τῇ λέξει. — Ἐπιστημονικὴ ὀρθότης καὶ ἀκρίβεια ἐν πᾶσι. . . . . σελ. 288

Γ' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς τρίτης τάξεως ἐν γένει. — Τὸ φυσιογνωστικὸν καὶ ποιητικὸν στοιχεῖον ἀναπόφευκτον καὶ παιδευτικώτατον. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι· χρησιμοποίησις αὐτῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν μικρῶν παιδῶν βιβλίοις. — Ἡ παγκόσμιος δόξα καὶ τιμὴ αὐτῶν. — Ἡ ἔξοχος παιδευτικὴ καὶ βιωφελῆς αὐτῶν δύναμις. — Ἡ ψυχολογικὴ διαίρεσις αὐτῶν. — Τὰ πολύτιμα διδάγματα αὐτῶν. — Μὴ περὶ πολλὰ ἔστωσαν αἱ πράξεις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Σώφρονος ἀπιστίας οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς. — Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τῶν κληροδοτηθέντων τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. — Πόλις ἄνδρα διδάσκει. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν τεχνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν οὐδὲν ἐκ τῶν Ἱερῶν μαθημάτων. — Οὐδὲν δημαγωγικόν. — Πολύτιμα διδάγματα τῶν Αἰσωπειῶν μύθων· κείθεσθε τοῖς φρονιμωτέροις. — Ἡ σύνεσις πρῶτιστον ἐν τῷ βίῳ. — Ἡ ἀλαζονεῖα καταγέλαστον καὶ ὀλέθριον. — Ὁ

Θεός κολαστής τῶν ὑπερκόπων ἄγαν φρονημάτων. — Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ. — Ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασία. — Κακοῖς μὴ προσομίλει. — Σωφροσύνη ἀγαθόν, ἀφροσύνη κακόν. — Ἐκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. — Πάντα πόνος τεύχει βροτοῖς μελέτη τε βροτεΐη. — Ὑπέροκον μηδέν ποτ' εἴπης μηδ' ὄγκον ἄρη μηδένα. — Φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὀμιλίας κακαί. — Ἡ πολλὰ πλῆ χρῆσις τῶν αὐτῶν Αἰσωπειῶν μύθων. — Ἡ ἐν τῇ ἐθνικῇ παιδείᾳ ἀξία αὐτῶν . . . . . σελ. 359

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ διηγήματα.

Τὸ περιεχόμενον τῶν διηγημάτων. Ἡ πρὸς τὰ ζῶα πραότης. — Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχοί. — Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εὐγνωμοσύνη. Μεγαλοψυχία. — Ἀγάπη καὶ τρυφερότης πρὸς τὰ πιστὰ καὶ εὐεργετικά ζῶα. — Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος. — Ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. — Ἄσκνος ἀνὴρ μέγ' οἶκον ὀφέλλει. — Σπεῦδε βραδέως. — Οὐκ ἔστι μητρὸς ἠδίων τέκνοις. — Ἴδιον τῶν ζῶων ἐκτίνειν χάριτας τοῖς εὐεργέταις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Οὐ τοι τῶν ἐπείγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὖ βουλευομένων. — Καλῶς ποιεῖτε τοὺς κακοποιούντας ὑμᾶς. — Φιλοστοργία τῶν γονέων. — Λιμὸς πᾶμπαν ἀεργῶ σύμφορος ἀνδρὶ. — Εἰ δέ κεν ἐργάζη, τάχα σε ζηλώσει ἀεργός. — Τὸ ὠκὺ καὶ λαιψηρὸν φρενῶν εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς. — Οὐδὲν γλύκιον ἤς πατρίδος οὐδὲ τοκέων γίγνεται. — Ἡ πρὸς τὰ θηρία πραότης μελέτη πρὸς τὸ φιλόανθρωπον καὶ φιλοἰκτιρμον. — Εὐσέβεια καὶ φιλοπατρία . . . . . σελ. 433

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα.

Ἡ γλῶσσα πρέπουσα καὶ ἀρμόζουσα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεαρῶν παιδίων. — Πάντοτε ὁμῶς εὐγενῆς καὶ τὸν Ἑλληνικὸν τύπον διασώζουσα. — Ἡ γλῶσσα ἐκ τῶν γενικῶν καὶ συγκεχυμένων ἐπὶ τὰ ὠρισμένα καὶ τὰ καθ' ἕκαστόν. — Ἡ φράσις τῶν Αἰσωπειῶν μύθων ἀπλουστέρα καὶ ἀνεπιβούλευτος καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένη, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὀμιλίας ἐξαλλάττουσα. . . . . σελ. 475

Δ' ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ λέξις ἐν γένει.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει. — Οἱ Ὀμηρικοὶ καὶ οἱ Ἡσιόδαιοι μῦθοι. — Τῶν διδασκαλικῶν λόγων κατὰ τὸ δυνατόν διάπτυξις. — Τὸ ἐν τῇ ποιήσει παιδευτικὸν στοιχεῖον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ πατέρες καὶ ἡγεμόνες τῆς σοφίας καὶ παι-

δευταί τοῦ ἔθνους. Ἀποστοματισμός τῶν ποιημάτων. Ἡ ἐν τοῖς ποιηταῖς παιδεία τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλληνοπαίδων.— Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχείον· ἡ ποσότης αὐτοῦ. — Κατὰ τὰς ἐκφράσεις ζώων καὶ φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων ἡ διήγησις ἔστω λεπτομερής, ἐναργῶς καὶ σχεδὸν ὑπ' ὄψιν φέρουσα τὰ ἐκφραζόμενα. Τὰ παραδείγματα κατὰ ταύτας. — Τὰ βέλτιστα ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον. — Τῆς ἐναργείας καὶ τῆς λογικῆς ἀνελιξεως ἕνεκα ἔστιν ὅτε ἀναγκαία ἡ διλογία. — Διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μήκους δεόμεθα. — Ἡ ἐν τῷ λόγῳ δύναμις τῶν σχημάτων, τῆς ταυτόλογίας, τῆς ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως, τῆς ἀντιθέσεως, τῆς παλλιλογίας ἢ ἀναδιπλώσεως καὶ τοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ διάνημα θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς. — Δίς καὶ τρίς τὸ καλόν, τὸ δὲ κακόν οὐδ' ἄπαξ. — Λόγου μέγεθος οὐχ ὑψεῖ οὐδὲ μήκει κρίνεται ἀλλὰ δόγμασιν . . . . . σελ. 481

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν ἀρχαίων μόριον πάνδημον καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ.

Εἰσαγωγή. — Οἱ γέραναι τοῦ Ἰδύκου· Ὅ,τι ἂν ποιῆς νόμιζε ὄραν θεοὺς τινάς. — Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεύς· Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος. — Δάμων καὶ Φιντίας· Ἐτερος αὐτὸς ὁ φίλος ἐστίν. — Ἡ Κοσμογονία, ἡ Θεογονία, ἡ Τιτανομαχία, ὁ Τυφὼν τοῦ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὀλυμπος τοῦ Ὀμήρου — Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων, ὁ Πάν, αἱ Νύμφαι τοῦ Ὀμήρου τε καὶ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὀμηρικὸς κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου . . . . . σελ. 515

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Λέξις, εὐρεσις, ὀρθότης ἐπιστημονικὴ τε καὶ λογικὴ.

Ἡ λέξις τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογος. — Τὰ πράγματα ὀρθὰ ἐπιστημονικῶς. — Ἡ γυνὴ πρὸς τὰς ἔξωθεν θυραυλίας ἀσθενής. Γυναῖκες ἀνδρῶν φιλοπενθέστεραι. — Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλούς. — Ἀνελεύθερον ἡ μικρολογία. — Φῶτος Τζαδέλλας, ἔξοχος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου ἥρωος. — Φορτικὸν ἡ μωρολογία. — Ἡ Πραξιθέα τοῦ Εὐριπίδου. — Ἰδρυκος ὁ κιθαρωδός. — Ἡ σφαγὴς τῶν θυμάτων. — Οἱ πρὸς ἄγρια θηρία μαχόμενοι κύνες. — Οἱ Ἐκατόγχειρες. Ὁ Ἐκατόγχειρ Γύης. — Ἐκάτη ἡ εὐμενὴς θεὸς τῶν τιμῶν καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων. — Τὸ Χάος κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν. — Αἱ Νύμφαι καὶ τὰ ἐπέραστα ἄντρα αὐτῶν. — Ὁ Κολωνός τοῦ Σοφοκλέους. — Ἡ τρικυμία τοῦ Ὀμήρου. — Ὁ ὄγκος τῶν ἄστρον καὶ τὸ σχῆμα τῆς γῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας. — Ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς ἐξανθήσεως τῶν ἀνθέων κατὰ τὸν Θεόφραστον. — Ἡ ἀμετάβλητος τάξις τοῦ κόσμου κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην. — Ἐπίλογος. . . . . σελ. 537

Πίναξ τῶν καθ' ἡμᾶς ποιῶν τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐχόντων Ἑλλήνων σ. 605
Πίναξ τῶν πραγμάτων. . . . . σελ. 607
Παροράματα. . . . . σελ. 627

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ
• ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΗ ΚΑΙ ΦΑΥΛΗ ΠΟΙΟΤΗΣ ΑΥΤΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γενική ἐπισκόπησις τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν
μικρῶν παιδῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Ἡ ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαιδεύσει θέσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς τὸ δυσκολώτατον ἢ σύνταξις ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μικροὺς παῖδας. — Ἡ πρὸς τοῦτο προαπαιτούμενη παρασκευή. — Πλημμελεῖς ἀρχαὶ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῶν. — Τὸ ἀφηγητικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν. — Ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγχώνευσις ἀμφοτέρων κατόρθωμα τῆς Μεθοδικῆς. — Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις παντὸς ὑποκένου, ψυχροῦ καὶ βαναύσου κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπικράτησις τῆς εὐγενείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ οἰκονομία τῆς Διδακτικῆς ὕλης ψυχολογική. — Ἡ ὑψηλὴ ἀξία καὶ αἱ ποικilia περιπέτειαι τῶν τοιούτων βιβλίων. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία μόνον ἀναγνωστικὰ καὶ οὐδὲν πλέον. — Ἡ γλῶσσα καθαρὰ καὶ ὁμαλὴ, ἀπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική. — Τὰ πολυειδῆ πλημμελήματα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα τούτων τὰ ἐν τῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1894 βραβευθέντα τοιαῦτα. — Τὰ ἐπίφογα καὶ τὰ ἐπαινετὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν μαθητεούντων.

Ἐσπούδαζον κατὰ τὸ 1871 δαπάναις τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Γοτίγγης φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ὅτε ἔλαβον τὸ ὑπ' ἀριθ. 662 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Δεκεμβρίου 1871 ἔγγραφον αὐτοῦ, ἐν ᾧ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀνεκοινοῦντό μοι καὶ ταῦτα: «Συνιστῶμεν Ὑμῖν τὴν ἰδιαιτέραν σπουδὴν τῶν τὴν δημοδιδασκαλίαν ἀφορώντων, διότι αὕτη εἶνε ἡ κυριωτάτη καὶ μάλιστα κατεπείγουσα τῶν ἀναγκῶν τῆς Πατρίδος».

Σεβόμενος τὸν Σύλλογον καὶ ἐν πᾶσιν ὁμογνωμονῶν αὐτῷ ἐπεδόθην πάραυτα εἰς τε τὴν σπουδὴν τῶν παιδαγωγικῶν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν κατὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1873 διεβίβασα τῷ Σύλλογῳ ὑπόμνημα περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκπαιδεύσεως· περὶ τῶν μαθημάτων τουτέστι, καὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ τῶν παιδευτικῶν τρόπων καὶ τῶν διδακτικῶν μεθόδων τῶν ἐπιτηδείων, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, πρὸς τὴν παιδείαν τῶν Ἑλληνοπαίδων. Ὁ Σύλλογος ἀπαντῶν μοι ἔγραψεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 1174 καὶ ὑπὸ ἡμερομ. 8 Μαΐου 1873 ἔγγράφῳ αὐτοῦ: « Ἄσμενοι καὶ μετ' ἐπιστάσις διεξήλθομεν τὴν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἠθικῆς παιδεύσεως Ὑμ. μελέτην καὶ ἐπηνέσαμεν τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων τοῦ γένους συμφερόντων πεφωτισμένον ζῆλον Ὑμῶν, καλοὺς τοὺς καρποὺς αὐτοῦ ἐν τῇ πατρίδι προοιωνιζόμενοι. Διότι ἔγνωμεν ὅτι οὐ μόνον βαθέως ἐνεκύψατε εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν σπουδαίων τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας ζητημάτων καὶ εἰς τὴν κατὰ τὰς ὑγιειντέρας τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἀρχὰς θεραπείαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν ἔχετε, ἣν νεανικὴ καρδία, πρὸς τὰ καλὰ ὀργῶσα, παρέχει, ἵνα ἐπιτελοῦντες τὴν ὑμετέραν ἐντολὴν τελεσφόρως συμπράξητε εἰς τὴν πολυπόθητον ταύτην θεραπείαν ».

Μετὰ τινὰ χρόνον ἐτελείωσα τὰς ἐν Εὐρώπῃ σπουδὰς μου καὶ μετέβην κατὰ τὸ 1875 εἰς Θεσσαλονίκην, ἐνθα ὁ Σύλλογος ἀνέθηκεν εἰς ἐμὲ τὴν ἰδρυσιν καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλείου.

Ἄλλ', ὡς εἶνε εὐνόητον, ἔλειπον πάντα, ὅσα ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ, ὃν ὁ Σύλλογος δι' ἄλλων τε μέσων καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Διδασκαλείου τούτου μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδίωκεν. Πασῶν δ' ὁμῶς τῶν ἐλλείψεων ἐπαισθητοτάτη ἐγένετο εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἡ ἔλλειψις ἄσμάτων καὶ διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Μεθοδικῆς συντεταγμένων. Ὁ Σύλλογος, πρὸς πᾶσαν βελτίωσιν πρόθυμος, ἅμα πληροφορηθεὶς ταῦτα, τὴν μὲν παρασκευὴν τῶν παιδαγωγικῶν ἄσμάτων ἀνέθηκεν εἰς τὸν κ. Ἄγγελον Βλάχον, περὶ δὲ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἔγραψεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 2230 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 Ἰουλίου 1876 πρὸς με ἔγγράφῳ αὐτοῦ: « Ἐγκρίνομεν ὅσα γράφετε περὶ διδακτικῶν βιβλίων, χρηστομαθείας (Lesebuch), ιστορίας, παιδαγωγίας κτλ. Ἐνταῦθα οὐδεὶς ἡμῶν δύναται νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τοιαῦτα, οὐδ' εἰς ἄλλον τολμῶμεν νὰ ἀναθέσωμεν τὸ ἔργον, ὡς μὴ ἔχοντες τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπιτυχίας· τὸ πρακτικώτερον θὰ ἦτο, ἂν τις τῶν αὐτόθι διδασκάλων ὑπὸ τὰς Ὑμετέρας ὁδηγίας ἢ Ὑμεῖς αὐτοὶ

συνετάσσετε ἔν τι ἢ πλείονα χρήσιμα διδακτικὰ βιβλία, τούτων δὲ τὴν ἐκτύπωσιν ἀνελάμβανεν ὁ Σύλλογος ».

Ἐπόμενος τούτοις ἀπετάθην πρὸς διαφόρους εὐπαιδευτούς διδασκαλοὺς τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ εἰς διαφόρους συμμαθητάς μου ἐν Ἀθήναις διατελοῦντας καὶ παρεκάλεσα αὐτοὺς περὶ τούτων. Παρὰ τινῶν ἔλαβον παρηγόρους τινὰς ἐλπίδας ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν ἀριθμητικῆς, ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ τῶν τοιούτων διδακτικῶν βιβλίων, οὐδαμῶθεν ὁμῶς οὐδεμίαν ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς « Χρηστομαθείας » (Lesebuch) τοῦ Συλλόγου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταύτης ἡ ἀνάγκη ἦτο ἡ μεγίστη πασῶν, ἐτόλμησα ὁ ἴδιος νὰ ἀποπειραθῶ, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου, νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὴν θεραπείαν αὐτῆς.

Ἄλλ' ἡ σύνταξις τοιαύτης « Χρηστομαθείας », ἡ σύνταξις τουτέστιν Ἀλφαβηταρίου καὶ Ἀναγνωσματαρίου κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις πρὸς χρῆσιν τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων, τῶν μαθητευόντων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, εἶχον μάθη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως παντοδαπῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων ὅτι ἦτο ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ἔργων καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον δυσεπιλύτων προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς, διὸ καὶ ἀπήντησα πρὸς τὸν Σύλλογον, ὅτι προθύμως ἀπεδεχόμην τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα, τοῦλάχιστον δι' ἐμέ, δυσχερέστατον ὄν, ἀπῆτει καὶ χρόνον μακρὸν καὶ μελέτας πολλὰς.

Ἐκτοτε πάντα τὸν χρόνον, ὅστις ὑπελείπετό μοι ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, κατηνάλισκον εἰς τὴν πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο προπαρασκευήν, προσπαθῶν νὰ παρασκευάσω ἔργον ἀντάξιον τῆς τε πρὸς με ἐμπιστοσύνης τοῦ ἐκπαιδύσαντός με Συλλόγου, τῆς θέσεως, ἐν ἣ τὸ γε νῦν ἔχον εὐρίσκεται ἡ τῶν τοιούτων πραγμάτων ἐπιστήμη καὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἐπὶ τῆς παιδείας τοῦ λαοῦ ἀσκοῦσι τὰ τοιαῦτα βιβλία.

Διεξῆλθον ἐν πρώτοις τινὰ τῶν εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ Ἑλβετικὰ καὶ Αὐστριακὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀναγινωσκομένων Ἀλφαβηταρίων καὶ Ἀναγνωσματαρίων καὶ ἐσημείωσα ὅσα τῶν διηγημάτων — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἦσαν παιδευτικώτερα καὶ ὅσα τῶν πραγματο-

γνωστικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν ἀντικειμένων διδακτικώτερα καὶ παι-
 δευτικώτερα· διεξῆλθόν τινὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ
 συγγραφέων καὶ ἐσημείωσα ἐκ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων πραγμά-
 των, διηγημάτων, μύθων, ἀνεκδότων καὶ γνωμικῶν ὅσα — κατὰ τὴν
 ἐμὴν κρίσιν—ἦσαν πρόσφορα διὰ ἑλληνόπαιδας πολὺ μικρούς, 6—10
 ἐτῶν· διέτρεξα τὸ Ἑλληνικὸν λεξικὸν τοῦ Passow καὶ ἐξέλεξα ἐκ
 τῶν ἐκεῖ ἀποτεθησαυρισμένων λέξεων ἐκείνας, αἵτινες χρήσιμοι εἰς τὴν
 σύνταξιν Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβηταρίου εἶνε καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσση
 συνήθεις· συνέλεξα διὰ τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν μέ-
 ρος τὰ πρόσφορώτερα — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἐκ τοῦ Ἀριστοτέ-
 λους, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Πορφυ-
 ρίου, τῶν λυρικῶν ποιητῶν, τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὀμήρου καὶ εἶχον
 ὑπ' ὄψιν δι' αὐτὰ ταῦτα τὴν Ζωολογίαν καὶ τὴν Φυσιογνωσίαν τοῦ κ.
 Σπυρίδωνος Μηλιαράκη, τὴν Φυσικὴν ἱστορίαν τοῦ κ. Εὐσταθίου Πο-
 νηροπούλου, τὴν Βοτανικὴν τοῦ κ. Κωνσταντίνου Χ. Μεταξᾶ, τὴν
 Ἀνθοκομίαν τοῦ κ. Πέτρου Ν. Φιλαρέτου, τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λε-
 ξικὸν τῶν κ.κ. Μπάρτ καὶ Χίρστ, τὸ Conversations = Lexicon τοῦ
 Meyer, καὶ τὰ Γερμανικὰ βιβλία Naturgeschichtsbilder v. Dr.
 L. Möller und H. Hesse, Pflanzen in Sitten, Sage und Geschi-
 chte v. Fr. Warnke, Thiergeschichten v. Karl Oppel, Allge-
 meine Thierseelekunde v. Schubert, Vorlesungen über die
 Menschen und Thierseele v. Wundt, καὶ Populäre Aesthetik
 v. Lemcke. Τὰς δὲ ἐπιστημονικὰς ἀρχὰς τὰς ἐπικρατούσας κατὰ
 τὴν σύνταξιν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παίδων καὶ τὴν
 ἱστορικὴν ἀνέλιξιν τῆς ἀλληλουχίας καὶ τῆς προόδου αὐτῶν ἐμάνθα-
 νον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν παιδαγωγικῶν βιβλίων, ἀλλ' ἰδίως ἐκ τῶν συγ-
 γραμμάτων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ
 Rein, τοῦ Klauwell, τοῦ Fechner, τοῦ Böhme, τοῦ Lüben, τοῦ
 Rode, τοῦ Schmid καὶ τοῦ Kehr.

Κατὰ τὸ 1887 διωρίσθην ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μέλος
 τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς κα-
 τωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξέθηκα, ὅσον ἡ με-
 ρικὴ αὕτη ἀφορμὴ επέτρεπε, τινὰς τῶν περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων
 γνωμῶν μου 1), αἵτινες ἦσαν σύμφωνοι μὲν πρὸς τε τὰς παρὰ τοῖς

1) Ἐκθεσις τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς κατω-
 τέρας ἐκπαιδεύσεως, 9 Ἀπριλίου 1888, σελ. 1 - 24.

ἀρχαίους Ἑλλησι περὶ τούτων κρατούσας καὶ πρὸς τὰς τῶν ἄνω καταλεχθέντων νεωτέρων λογίων καὶ μεθοδικῶν, σφόδρα δὲ διάφοροι πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς οἰκείοις βιβλίοις ἐφαρμοζόμενας.

Ὅντως τὰ παρ' ἡμῖν ἀναγνωστικὰ βιβλία εἶχον κάκιστα· τὰ Ἀλφαβητάρια ἦσαν πλημμελῆ καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης. Αἱ οἰκεῖαι ἐκθέσεις ἀριδῆλως μαρτυροῦσι τοῦτο 1). Ταῦτα ἐβασίζοντο ἐπὶ ἀρχῆς ὅλως ἐναντίας τῆς ὀρθῆς· ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς: «Ὅσον μωρότερον καὶ παιδαριωδέστερον τὸ περιεχόμενον καὶ ὅσον χυδαιοτέρα ἢ ἐρμηνεῖα καὶ βαναυσοτέρα ἢ λέξεις αὐτοῦ, τόσον καταλληλότερον διὰ τὰ παιδευόμενα παιδάρια», ἀντὶ νὰ βασίζωνται ἐπὶ τῆς μόνης ὀρθῆς ἀρχῆς: «Τὸ ἄριστον εἶνε κυρίως ἀρκετὰ καλὸν διὰ τὰ παιδάρια» 2). Τὰ δὲ ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ προωρισμένα διὰ τὰς λοιπὰς τρεῖς τάξεις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, «οἱ Ἡρωϊκοὶ χρόνοι» δηλ. «ἡ Ὀδύσσεια» καὶ «ὁ Ἡρόδοτος», ὑπ' ἀνδρῶν ἀπείρων τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὴν Παιδαγωγικὴν καὶ Μεθοδικὴν θεσμοθετηθέντα, οὐ μόνον ἠστόχουν τοῦ παιδευτικοῦ σκοποῦ, τοῦ διὰ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων νῦν ἐπιδιωκομένου, ἀλλὰ καὶ συνετέλουν εἰς τὸ νὰ ἐκθσατρίζωσιν ἡμᾶς ἐνώπιον τοῦ παιδαγωγικοῦ κόσμου ὡς ἀβελτέρους καὶ γελοίους.

Οὐδενὸς ἔθνους τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἐνθα ἡ ἐκπαίδευσις δι' ὑπουργῶν τῆς Παιδείας συντελεῖται, ἡ τρυφερὰ νεολαία τρέφεται πνευματικῶς διὰ μύθων καὶ παραμυθίων τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, οὐδὲ ἀναστρέφεται ἐν βίῳ ἔθνῶν βαρβάρων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας ἐκλιπόντων, οἷος ὁ διὰ τοῦ Ἡροδότου πρὸ τῶν παιδαρίων ἐμφανιζόμενος. Τοῦτο μόνον εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν συνέβαινε, τὸ μὲν ἔνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ἐκάστοτε θεσμοθετούντων τὰ τοιαῦτα, τὸ δὲ ἔνεκα τῆς ἀταλαιπωρίας καὶ τῆς φιλοκερδεΐας τῶν γινωσκόντων μὲν τὸ ἄτοπον

1) Ἐκθέσεις τοῦ 1884 σελ. 1-18. Ἐκθέσεις τοῦ 1888 σελ. 1-24.

2) Mager παρὰ Kehr, Geschichte der Methodik, 1879, τομ. 2, σελ. 354. «Für die Kinder ist das Beste gerade gut genug».

καὶ παράξενον τοῦ πράγματος, ἐπαινούντων δὲ καὶ ἐπιδοκιμαζόντων πρὸς ἴδιον τέλος τὰ τοιαῦτα· διότι ὅσον πρόχειρος, ὅσον εὐκόλος εἶνε ἢ μετάφρασις μιᾶς τῶν ἀπειροπληθῶν γαλλικῶν ἢ γερμανικῶν παιδικῶν ἐκδόσεων τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τοῦ Ἡροδότου, τόσον δύσκολος εἶνε ἢ σύνταξις βιβλίου ἀναγνωστικοῦ τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς παρεμφεροῦς. Τὸ πρῶτον δύνανται εὐχερῶς πάνυ καὶ βιβλιοπῶλαι ἀντὶ ἑκατονταδράχμου ἀμοιβῆς, καὶ οἱ πρῶτοι τυχόντες γραμματοδιδασκαλίδαὶ νὰ διαπεράνωσι, τὸ δεύτερον μόνον ἄνδρες εὐπεφυκότες, ἐλληνικῆς παιδείας μεταλαβόντες καὶ τῆς Μεθοδικῆς καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς ἔμπειροι καὶ δὴ μετὰ μελέτας μακρὰς καὶ πόνους ἐνδελεχεῖς.

Δύο μεθοδικὰ συστήματα διακρίνονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· τὸ ἀφηγητικόν, καθ' ὃ περὶ ἓν πρόσωπον ἢ περὶ ἓν γεγονός περιστρεφόμενον διὰ τῆς ἀφηγήσεως ἐξελισσεται τὸ ὅλον (Ῥοβινσῶν, Ὀδύσεια κτλ.), ὅπερ καὶ συγκεντρωτικὸν λέγεται, ὡς συγκεντρουμένου τοῦ ὅλου περὶ τι πρόσωπον ἢ γεγονός, καὶ τὸ ἐγκυκλοπαιδικόν, καθ' ὃ αἱ πολλαπλαῖ σχέσεις, ἐν αἷς διατελεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αἱ σχέσεις αὐτοῦ δηλ. πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ τὴν φύσιν ἐν προσφόροις διηγήμασι, παροιμίαις, γνωμικοῖς, ποιήμασι, πραγματογραφίαις καὶ τοῖς τοιούτοις ἀπεικονίζονται καὶ καθορίζονται καὶ διευκρινίζονται ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐξελθόντες ποτε εἰς τὸν βίον οἱ ἐν τούτοις παιδευόμενοι δυνηθῶσι νὰ διαβιώσωσιν ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν πολλαπλῶν τούτων στοιχείων τοῦ Σύμπαντος, ὠφέλιμοι μὲν οὕτω τῇ κοινωνίᾳ, ἀρεστοὶ δὲ τῷ Θεῷ γινόμενοι.

Τούτων τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐν χρήσει ὄν 1) καὶ ὡς ἄριστον ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος χαρακτηριζόμενον 2)

1) Πλάτων, Νόμοι 811 Α : Οἱ δὲ ἐκ πάντων κεφάλαια ἐκλέξαντες καὶ τινὰς ὄλας ῥήσεις εἰς ταῦτά ξυναγαγόντες ἐκμανθάνειν φασὶ δεῖν εἰς μνήμην τιθεμένους, εἰ μέλλει τις ἀγαθὸς ἡμῖν καὶ σοφὸς ἐκ πολυπειρίας καὶ πυλυμαθείας γενέσθαι.

2) Νόμοι 811 D : Τῶν γὰρ δὴ πλείστων λόγων, οὓς ἐν ποιήμασιν ἢ χύδην οὕτως εἰρημένους μεμάθηκα καὶ ἀκήκοα, πάντων μοι μετριώτατοί γε εἶναι κατεφάνησαν καὶ προσήκοντες τὰ μάλιστα ἀκούειν νέοις· τῷ δὲ νομοφύλακί τε καὶ παιδευτῇ παράδειγμα οὐκ ἂν ἔχοιμι, ὡς οἶμαι, τούτου βέλτιον φράζειν, ἢ ταῦτά τε διδάσκειν παρακελεύεσθαι τοῖσι διδασκάλοις τοὺς παῖδας, τὰ τε τούτων ἐχόμενα καὶ ὅμοια, ἂν ἄρα που

ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κοινῶς παραδεκτὸν παρὰ πάντων τῶν διδασκάλων καὶ παρὰ πασῶν τῶν Κυβερνήσεων πάντων τῶν ἐν πολιτισμῷ προηγμένων ἐθνῶν, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Ἑλβετίας, Αὐστρίας, Σουηδίας, Νορβηγίας, Δανιμαρκίας, Ἀμερικῆς κτλ. ὁμοφωνούντων καὶ πάντων τῶν ὁπωσοῦν ἀξίων λόγου παιδαγωγῶν.

Τὸ δὲ ἀφηγητικὸν ἢ συγκεντρωτικὸν ὑπὸ τοῦ Herbart ἐν χρόνοις πρὸ πολλοῦ παρελθοῦσι καὶ δὴ καὶ μόνον διὰ τὴν κατ' οἶκον διδασκαλίαν ὑποδειχθὲν 1) καὶ ὑπὸ τοῦ Ziller ὑποστηριχθὲν 2) ἔμεινε μόνον, ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνῶρίζω, θεώρημα ψιλόν, ἐν τῇ Ἐρβαντιανῇ σχολῇ κατακείμενον, ὑπ' οὐδενὸς πεπαιδευμένου διδασκάλου ἐφαρμοσθὲν καὶ ὑπὸ οὐδεμιᾶς οὐδενὸς πεπολιτισμένου ἔθνους Κυβερνήσεως θεσμοθετηθὲν.

Μόνον ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν καὶ μόνον κατὰ τοὺς τελευταίους πανευδαιμόνας τούτους χρόνους τῆς εἰς τὰς τριόδους ὑπερεκχειλιστάσης παιδαγωγικῆς σοφίας τῶν παρ' ἡμῖν πολυμούσων καὶ φιλοκάλων ἀλφαιθηταριογράφων καὶ ἀναγνωσματαριογράφων καὶ ὑπουργῶν τῆς Παιδείας ἀπαρεμπόδιτον περιφέρεται.

Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωσματαρίοις προσεπάθησα — ὅση μοι δύναμις — ἀμφοτέρω τὰ μεθοδικὰ συστήματα νὰ συναρμόσω, συνάπτων μὲν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ πλεονεκτήματα ἀμφοτέρων, ἀποφεύγων δὲ τὰ μειονεκτήματα ἑκατέρου. Συγκεντρώσας δηλ. σύμπασαν τὴν ἠθοποιὸν διδακτικὴν ὕλην, τὰ διηγήματα τουτέστι τοὺς μύθους, τὰ ποιήματα, τὰς παροιμίας, τὰ γνωμικὰ καὶ εἴ τι τοιοῦτον περὶ ἀρετᾶς τινος καὶ κακίας, τὰς εἰς ἑκάστην ἡλικίαν τῶν παιδαρίων ἑκάστοτε προφαινομένας, καὶ παρενεύρας μεταξὺ τούτων τὰ — κατὰ

περιτυγχάνη ποιητῶν τε ποιήματα διεξιῶν καὶ γεγραμμένα καταλογάδην ἢ καὶ ψιλῶς οὕτως ἄνευ τοῦ γεγράφθαι λεγόμενα, ἀδελφά που τούτων τῶν λόγων, μὴ μεθιέναι τρόπῳ μηδενί, γράφεσθαι δὲ καὶ πρῶτον μὲν τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς ἀναγκάζειν μάθαι καὶ ἐπαινεῖν, οὓς δ' ἂν μὴ ἀρέσκη τῶν διδασκάλων μὴ χρῆσθαι τούτοις συνεργοῖς, οὓς δ' ἂν τῷ ἐπαίνῳ συμψήφους ἔχη, τούτοις χρώμενον τοὺς νέους αὐτοῖς παραδιδόναι διδάσκειν τε καὶ παιδεύειν.

1) Herbart, Allgemeine Pädagogik, Göttingen, ἔτ. 1806, σελ. 32, Einleitung: « So glaube ich aus dieser meiner Erfahrung (nach welcher die Leseung der Odyssee anderthalb Jahre brauchte) gelernt zu haben, dass dieser Anfang für die Privat-Erziehung ebenso ausführbar als heilsam ist . Was auf Schulen werden könne, darüber entscheide ich nichts ».

2) Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht, Leipzig 1865, σελ. 154, 155, 288-289, 428-429.

τὴν ἐμὴν κρίσιν — προσφορώτατα εἰς ἐκάστην τῶν βαθμίδων τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν παιδῶν πραγματογνωστικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ μαθήματα, προέλαβον ἅμα μὲν τὸν διασκορπισμὸν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν κόπωσιν καὶ τὴν ταραχὴν, ἣν φύσει συνεπάγεται τὸ παμποίκιον τοῦ περιεχομένου καὶ αἱ ἀθροαὶ μεταβολαὶ 1), ἅμα δὲ τὸν κόρον καὶ τὴν πνευματικὴν ἀμβλύτητα, ἣν φύσει συνεπάγεται ἡ μονοτονία αὐτοῦ, περιστρεφόμενου αἰετοτε καὶ ἀκαταπαύστως περὶ ἑν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἢ περὶ ἑν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονός, ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς 2).

Οἱ ἐνδιατρίβοντες περὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ οἱ ἀναγνόντες τοῦλάχιστον τὰ οἰκεῖα ἐν τῇ *Geschichte der Methodik* τοῦ Kehr 3) δύνανται νὰ

1) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 881, 6, 38: Τὸ δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸναντίον πυκνὰ μεταβάλλειν κοπῶδες ἐστίν· συνήθειαν γὰρ οὐδετέρῳ ποιεῖ, ὃ ἐστίν ἄκοπον. Ἀμφοῖν δ' ἅμα οὐκ ἐνδέχεται συνήθειαν γίνεσθαι. — Σιμπλίκιος, Ἐξηγήσεις εἰς Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον κεφ. 4. ἔκδ. Dübner, σελ. 25, στ. 45: Οὔτε γὰρ τὸ σῶμα οὔτε ἡ ψυχὴ, ἀταράχως ὑποφέρει τὰς ἀθροὰς μεταβολὰς· εἴπερ καὶ αἱ τῶν ὥρῶν μεταβολαὶ, καί το' οὐκ ἀθρόως ἀλλὰ κατ' ὀλίγον γινόμεναι, ὅμως νοσήματα τίκτουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

2) Ἀριστοτέλης, Ρητορικὴ 1371, α, 25: Καὶ τὸ μεταβάλλειν ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίνετα μεταβάλλειν· τὸ γὰρ αὐτὸ αἰεὶ ὑπερβολὴν ποιεῖ τῆς καθεστῶσης ἕξεως· ὅθεν εἴρηται «μεταβολὴ πάντων γλυκύ». — Πολύβιος 39, 1α: Οὐκ ἄγνωῶ διότι τινὲς ἐπιλήφονται τῆς πραγματείας, φάσκοντες ἀτελεῆ καὶ διερριμμένην ἡμᾶς πεποιεῖσθαι τὴν ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων. Ζητεῖν δὲ τοὺς φιλομαθοῦντας τὸ συνεχὲς καὶ πρὸ τέλος ἰμεῖρειν ἀκοῦσαι τῆς προθέσεως· καὶ γὰρ τὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὴν ὠφέλειαν οὕτω μᾶλλον συνεκτρέχειν τοῖς προσέχουσιν. Ἐμοὶ δ' οὐχ οὕτω δοκεῖ, τὸ δ' ἐναντίον. Μάρτυρα δὲ τούτων ἐπικαλεσαίμην ἂν αὐτὴν τὴν φύσιν, ἣτις κατ' οὐδ' ὁποῖαν τῶν αἰσθήσεων εὐδοκεῖ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν κατὰ τὸ συνεχὲς, ἀλλ' αἰεὶ μεταβολῆς ἐστίν οἰκεῖα, τοῖς δ' αὐτοῖς ἐγκυρεῖν ἐκ διαστήματος βούλεται καὶ διαφορᾶς . . . μάλιστα δὲ περὶ τὴν ψυχὴν τοῦτό τις ἂν ἴδοι συμβαῖνον· αἱ γὰρ μεταλήψεις τῶν ἀτενισμῶν καὶ τῶν ἐπιστάσεων οἷον ἀναπαύσεις εἰσὶ τοῖς φιλοπόνοις τῶν ἀνδρῶν. — Πλούταρχος περὶ ἀδολεσχίας 504 D: Ὁμηρος φεύγει καὶ φοβεῖται τὸν ἐφεδρεύοντα παντὶ λόγῳ κόρον, εἰς ἄλλα ἐξ ἄλλων διηγήματα τὴν ἀκοὴν ἄγων καὶ τῇ καινότητι τὴν πλησμονὴν αὐτῶν παραμυθούμενος· οἱ δὲ ἀποκναίουσι δήπου τὰ ὦτα ταῖς ταυτολογίαις ὡσπερ καλίμψηστα διομαλύνοντες. — Μάξιμος ὁ Τύριος λόγ. 5, 6: Ποθεῖ ἄνθρωπος καὶ νύκτα μεθ' ἡλιόν, καὶ λιμὸν μετὰ κόρον, καὶ δίψαν μετὰ μέθην· κἂν ἀφέλης αὐτοῦ τὴν μεταβολὴν, λύπην τὴν ἡδονὴν ποιεῖς. — Μάρκος Ἀντωνῖνος τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλ. 7, 18: Φοβεῖται τις μεταβολὴν; τί γὰρ δύναται χωρὶς μεταβολῆς γενέσθαι; τί δὲ φίλτερον, ἢ οἰκειότερον τῇ τῶν ὄλων φύσει; — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 12: Καὶ γὰρ ἡ μεταβολὴ παντὸς ἔργου χρῆμα ἡδύ. — Αἰλιανὸς περὶ ζώων, Ἐπίλογος: Οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐκεῖνα οὐκ ἐπαινέσονται τινες . . . ὅτι ἀνέμιξα τὰ ποικίλα ποικίλως καὶ ὑπὲρ πολλῶν διεξῆλθον. Ἐγὼ δὲ . . . τῷ ποικίλῳ τῆς ἀναγνώσεως τὸ ἐφορκὸν θηρῶν καὶ τὴν ἐκ τῶν ὀμοίων βδελυγμίαν ἀποδιδράσκων, οἶονεὶ λειμῶνά τινα ἢ στέφανον ὠραῖον ἐκ τῆς πολυχροίας ὤψθη δεῖν τήνδε ὑφᾶναί τε καὶ διαπλέξαι τὴν συγγραφὴν.

3) Ἐκδοσ. 1879, τόμ. 2, σελ. 439 - 519.